

DEBRECENI EGYETEM BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
TÖRTÉNELMI INTÉZET

**Devianciák és társadalmi diskurzus egy debreceni öngyilkosság példáján.
Kenézy Lujza 1932-es halálának kontextusai**

Tudományos Diákköri Dolgozat

Témavezetők:

Árvai Tünde

egyetemi tanársegéd

Kerepeszki Róbert

habilitált egyetemi docens

Készítette:

Puskás Marcell (HPAQY1)

angol-történelem OMA,

V. évfolyam

Debrecen, 2025

Tartalom

1. Bevezetés	3
1.1 Szakirodalmi előzmények	5
2. Az öngyilkosságról folyó korabeli diskurzus a szakirodalmakban	8
3. Az eset	10
3.1 A forrásokról.....	10
3.2 Az eset leírása a lapokban	10
3.3 Az atipikusság vizsgálata	14
3.4 Egy jelentős tényező? Mentális állapot és a hisztéria	16
3.5 A sajtó szerepe az eset alakulásában	18
3.6 A nőekkel szembeni elvárások és korabeli nőképek	20
4. Összegzés	22
5. Felhasznált irodalom és források.....	24
Források.....	24
Felhasznált irodalom.....	24
6. Mellékletek.....	27
A megjelent cikkek megoszlása lapok és napok szerint	27

1. Bevezetés

Kenézy Lujza öngyilkossága, tekintettel többek között arra, hogy a két világháború közötti Debrecen egyik legnevesebb családjának utolsó tagja volt, jelentős sajtóérdeklődést generált, mind a helyi és regionális, mind a fővárosi napilapok körében. Az *Arcanum* sajtóadatbázisában fellelhető több tucat erről az öngyilkosságról szóló cikk lehetővé tette, hogy a tartomelemzés módszerével lefolytatott vizsgálatom során ne csak Kenézy Lujza halálát és az azt övező körülményeket tudjam mélyebb elemzés alá vetni, hanem a korszak öngyilkosságainak sajtórepresentációját is jobban megismerjem. Elemzésemből kitűnt, hogy a korszak sajtója az „átlagember” halálának megjelenítéséhez képest, atipikusan ábrázolta a vizsgált személy öngyilkosságát. Kenézy Lujza korának társadalmában is kirívónak/szabálytalannak számított, a folytatott életviteléből adódóan. A diskurzuselemzés során kitűnt a Horthy-kori magyar sajtó egyik jellegzetessége is, a minden hivatalos korlátozást figyelmen kívül hagyó szenzációhajhászat, amely érdekében az egykori boszorkányvádakhoz hasonlóan egy normaszegő, marginalizált helyzetbe került nőt állítottak az érdeklődés középpontjába.

Az emberiség történetét számos megpróbáltatás alakította, melyek sok esetben felborították a társadalom által felállított rendet. A kihívásokkal teli időszakokban könnyedén terjedtek el az addig megszokott, normálisnak titulálttól eltérő viselkedési formák. Ezen viselkedések körébe tartozik a szerhasználat (különös tekintettel a drogra, az alkoholra), a szerencsejáték, vagy éppen az önmagunk, vagy mások irányába elkövetett erőszak. A modern szakirodalom az említett magatartásokra devianciaként, s az azt elkövető személyekre deviánsként utal.

Mivel a devianciák az emberiség létezésének kezdetétől jelen vannak, a kutatók látókörébe is hamar bekerültek. A téma összetettségének köszönhetően nemcsak az orvos- és egészségtudományok szakemberei, de a társadalom- és humántudományokkal foglalkozó tudósok, a jog, valamint a vallástudomány képviselői is megjelentek a jelenség kutatói között. Az öngyilkosság kutatása napjainkban is nagy népszerűségnek örvend az említett diszciplínák körében, mind a nemzetközi, mind a hazai tudományos diskurzusban egyaránt. A devianciák kollektíven nagyvárosi jelenséggént jellemezhetők, ennél fogva az öngyilkosság is főként a nagyobb városokban és fővárosokban centralizálódott. Ezzel magyarázható, hogy a kutatók korábban elsősorban az öngyilkosságok fővárosi jellegzetességeire fókuszáltak. Kutatásom relevanciáját az adja, hogy egyrészt kapcsolódik több közelmúltbeli kutatáshoz, másrészt dolgozatomban a jelenséget történeti kontextusba helyezve, egyetlen, vidéki városi eset példáján keresztül vizsgálom. Az eddigi feldolgozások meghatározó része az öngyilkosságról alkotott kép minél teljesebb rekonstruálására törekedtek, így alapvetően kijelenthetjük, hogy az

egyéni esetek nem kaptak elég figyelmet. Ezek tudatában fő motivációim egyike a fellelhető szakirodalmi hiátus pótlására való törekvés. A vizsgált személy nemi hovatartozásából adódóan, szintén periférikus elemnek tekinthető.

Az eset komplexitásából adódóan a dolgozatomban áttekintem a szakirodalmi előzményeket, rájuk alapozva összefoglalom a korszakban bekövetkezett öngyilkosságok jellemzőit, kitérek a két világháború közötti Magyarországon a nőkkel – különös tekintettel az özvegyekkel – szemben állított társadalmi elvárásokra, majd bemutatom Kenézy Lujza öngyilkosságát, hangsúlyozva a sajtó által hangsúlyozott devianciáit és halálának, valamint annak sajtórepresentációjának atipikusságát. Az elemzés során a modernkori pszichológia nézőpontjait is figyelembe veszem.

1.1 Szakirodalmi előzmények

A devianciák kutatása már egészen korán, a 18-19. századtól megindult. A nemzetközi szféra kutatói alapvetően élen jártak a vizsgálódásokban, azonban a 19. századtól hazai tudósok is elkezdtek publikálni a szélsőséges viselkedési formákról, bekapcsolódva a tudományos diskurzusba. A normasértő magatartás (ez által az öngyilkosság) kutatói kezdetben főként társadalomtudósok voltak. A téma mai napig egyik legtöbbet idézett kutatója, a francia szociológus, Émile Durkheim, aki *Az öngyilkosság* című, 1897-es művében évtizedekre lefektette a jelenségre vonatkozó ismeretanyag alapjait. A szociológus volt az, aki megalkotta az öngyilkosság azon fogalmát, amelyet napjainkban is számos, a témával foglalkozó kutató alkalmaz. A durkheimi fogalom szerint minden esetet öngyilkosságnak nevezhetünk, amelyet „közvetve vagy közvetlenül magának az áldozatnak valamilyen pozitív vagy negatív aktusa idéz elő.”¹

A kutató azonban nemcsak a jelenség definiálásában járt élen, hanem abban is, hogy társadalmi kontextusba helyezte azt. Okokat keresett, és figyelembe vett minden az emberre hatással lévő tényezőt (pl.: vallás, időjárás) annak érdekében, hogy megfogalmazott kérdéseire választ találjon. Még ma is alkalmazzák az általa felállított tipológiát, amely három lépcsőből áll: az egoista, az altruista és az anómiás öngyilkosság.

A relevanciája miatt az anómiás öngyilkosságról célszerű szót ejtenünk, hiszen olyan jelenségek kapcsán vizsgálta Durkheim, mint a gazdasági válságok. Napjainkban már alapvető vélekedés, hogy az olyan nagy mértékű válsághelyzetek, mint a gazdaság súlyos romlása és az általa kialakult nyomor könnyen az öngyilkosság irányába tereli az embereket. A kutató azonban felismerte, hogy nem maga a válság az, mely kiváltja a tömeges öngyilkosságokat, hanem sokkal inkább a „kollektív rend zavarai”.² Tehát Durkheim szerint öngyilkosságok gyakran akkor lépnek fel, amikor a társadalom által felállított rend megbomlik, ez zűrzavarhoz, majd kilátástalansághoz vezet, mely előidézi a társadalom egyes tagjainak öngyilkosságát. Például a vizsgált Debrecen város esetében is kimutatható, hogy a hazánkba begyűrűző gazdasági világválság nyomán az alsóbb osztályok több képviselője az öngyilkosságban látta kilátástalan élethelyzetének egyetlen megoldását.³

A hazai munkákban is megjelentek a francia szociológus által felvázolt elképzelések, így az öngyilkosságok eltérő típusai is. Buda Béla pszichiáter, aki a jelenség egyik legnagyobb magyar kutatója, írásában bemutatta a tipológia magyarországi megjelenését. Az országunkban

¹ Émile Durkheim: *Az öngyilkosság*. Szociológiai Tanulmány. Budapest, Osiris Kiadó, 2000. 19.

² Uo. 265.

³ *Debreczeni Újság* 1930. május 28. 7.

zajló kutatások áttekintésekor eltérő kutatóintézetek vizsgálatait összegezte, melyek csoportosításainak többségében megjelent az anómiás öngyilkosság.⁴ Az orvos a kötetében a történelmi vizsgálatokat is megemlíti, egész pontosan Böszörményi Ede munkásságát, akinek a művére a későbbiekben még utalni fogok.

Buda Béla műve is jól mutatja, hogy a téma nem elemezhető csak egyetlen szempontból. Erre a felismerésre jutott a szintén pszichiáter, Zonda Tamás is. 2006-os munkájában többek között arra kereste választ, hogy minek köszönhető a hazai öngyilkosságok – még nemzetközi viszonylatban is – kimagasló száma, egészen a 20. század kezdetétől.⁵ Ugyanerre a kérdésre szeretett volna választ kapni kultúrtörténeti perspektívájú munkájában Fekete Sándor és Osváth Péter. Az öngyilkosságot a prevenció oldaláról is tárgyalták, illetve kitértek olyan konkrét esetek ismertetésére is, mint például József Attila vagy a színészlegenda, Latinovits Zoltán halálának körülményei.⁶ A kultúrtörténeti megközelítés a már említett Zonda Tamás munkásságát is jellemzi, hiszen 1991-es munkájában az ókori kultúrákban fellelhető öngyilkosságokról ejtett szót,⁷ majd 1995-ben megjelent kötetében a honfoglalástól saját koráig tekintette át az öngyilkosság és Magyarország kapcsolatát.⁸

Szakirodalmi áttekintésem ezen pontján szeretnék visszatérni Böszörményi Ede munkájára. Böszörményi a már említett, összefoglaló történeti munkákhoz hasonlóan, a jelenség megjelenésétől az első világháborúig tartó időszakot ölelte fel.⁹ Munkája nem csak a részletessége miatt érdemel figyelmet, hanem a magyar és nemzetközi viszonyok együttes tárgyalása végett.¹⁰ Írása egy másik aspektus révén is jelentős: a hódmezővásárhelyi öngyilkosságok elemzésekor nem csak a halotti anyakönyvekre, de sajtóforrásokra egyaránt támaszkodott a vizsgálata elvégzéséhez, ezáltal módszertani szempontból is értékes.

⁴ Buda Béla: Az öngyilkosság. Orvos és társadalomtudományi tanulmányok. Budapest, Animula Kiadó, 2001. 123, 135.

⁵ Zonda Tamás: Öngyilkosság, statisztika, társadalom. Budapest, Kairosz Kiadó, 2006.

⁶ Fekete Sándor – Osváth Péter: Az öngyilkosság. Az öröklődéstől a kultúráig. Pécs, Pro Pannónia Kiadó, 2004.

⁷ Zonda Tamás: Az öngyilkosság kultúrtörténete. Budapest, Végeken Alapítvány, 1991. Szintén az öngyilkosság ókori történetéhez szolgáltatott adalékokat Hoffmann Zsuzsa, aki a római filozófusok a jelenségről alkotott nézeteit is tárgyalta. Munkájában kitért a katonák és rabszolgák öngyilkosságára, valamint az öngyilkosokról alkotott korabeli nézetekre. Hoffmann Zsuzsanna: Az ókori öngyilkosság kérdéséhez. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXIV. (2016) 16–31.

⁸ Zonda Tamás: Öngyilkos nép-e a magyar? Budapest, Végeken Alapítvány, 1995.

⁹ Böszörményi Ede: Az öngyilkosság múltja és jelene. Történeti vázlat. Budapest, Magán kiadás, 1991.

¹⁰ A téma egyetemes történeti vonatkozásait összefoglaló irodalmak közül említést érdemel Leonardo Tondo: Brief History of Suicide in Western Cultures. In: Stephen H. Koslow, Pedro Ruiz, Charles B. Nemeroff (szerk.): *A Concise Guide to Understanding Suicide: Epidemiology, Pathophysiology, and Prevention* Cambridge, Cambridge University Press, 2014.

A devianciák – így az öngyilkosság – sajtóban való megjelenése, a szenzáció és nyomán az eladott példányszám generálása miatt, mindig gyakori volt. Ennek tudatában nem ritka, hogy a témát történelmi oldalról megközelítők több esetben a sajtót használják forrásként. Az ilyen irányú vizsgálatok közül említést kell tennünk Perényi Rolandról, aki az utóbbi évek egyik legnevesebb kutatója, a 19-20. századi budapesti bűnözés társadalomtörténeti vonatkozásait illetően. Perényi több írásában foglalkozott a devianciák kérdésével, azokat történeti kontextusba helyezve.¹¹ A kutatásom során egyik idézett kötete, mely a szociális riportok magyarországi megjelenését és azok térnyerését állítja középpontba, különösen nagy segítséget nyújtott, hiszen megválaszolta azt a kérdést, hogy mikortól tematizálták a devianciákat a sajtóban. Perényi a vizsgálódásakor kimutatta, hogy a bécsi mintát követve, már a 19-20. század fordulójától voltak erre vonatkozóan kísérletek, s ehhez fűződően a műfaj nagy úttörőjét, Tábori Kornélt is megemlíti.¹²

A kutatásom másik jelentős alapját Sipos Nikoletta tanulmányai képezték, aki a fővárosban elkövetett öngyilkosságokat vizsgálta mind kvalitatív, mind kvantitatív szempontok mentén. 2020-as cikkében a jelenség diskurzuselemzését is véghez vitte a fővárosi napilapokban megjelenő, öngyilkossággal foglalkozó cikkek áttekintésével.¹³ Írásában az öngyilkossági híreket szabályozó, Scitovszky Béla nevével fémjelzett rendeletre is kitért,¹⁴ amely árnyalta az általam vizsgált eset diskurzusának értékelését is.

A szakirodalom kutatása során áttekintettem néhány olyan tanulmányt, amely egyetlen történelmi személy halálának körülményeit tett a vizsgálat tárgyává.¹⁵

A diskurzuselemzés módszertanának megismeréséhez, alkalmazásához Fedeles–Czeferner Dóra könyvfejezete nyújtott segítséget: véleménye szerint a kiválasztott sajtótermékek esetében figyelni kell mind a korszakhatár, mind a szövegkorpusz gondos behatárolására, így a választott cikkek könnyebben elemezhetővé is válnak.¹⁶

¹¹ Perényi Roland: *A bűn nyomában: A budapesti bűnözés társadalomtörténete, 1896–1914.* Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2012.; Perényi Roland: *A nyomor felfedezése Bécsben és Budapesten: Szociális riportok a 19-20. század fordulóján.* Budapest, Napvilág Kiadó, 2018.; Perényi Roland: *A bűnös Népliget.* In: Varga László – Lugosi András (szerk.): *URBS. Magyar Várostörténeti Évkönyv XIII.* (2019) 147–170.

¹² Perényi 2018. 65

¹³ Sipos Nikoletta: „A nagyváros az öngyilkosság melegágya”. *A Horthy-kori Budapest öngyilkosságainak kontextusai (1929–1941).* Clio Műhelytanulmányok. 3. évf. (2020) 6. szám.

¹⁴ Uo. 33.

¹⁵ Szabad György: *Miért halt meg Teleki László?* Budapest, Helikon Kiadó, 1985.; Csorba László: *Széchenyi Döblingben.* Budapest, Kossuth Kiadó Zrt., 2016; Ablonczy Balázs: *A miniszterelnök élete és halála – Teleki Pál (1879-1941).* Budapest, Jaffa Kiadó és Kereskedelmi Kft., 2018

¹⁶ Fedeles–Czeferner Dóra: *Sajtóforrások.* In: Kerepeszki Róbert, Schrek Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe.* Pécs, Kronosz Kiadó, 2023. 141.

2. Az öngyilkosságról folyó korabeli diskurzus a szakirodalmakban

Több az előző fejezetben említett kutató tekintette át a Horthy-kori devianciákat – többségük a bűnözés témakörét –, keresve azok társadalmi összefüggéseit. Durkheim művének áttekintésekor az anómiás öngyilkosság fogalmát már boncolgattam, s annak a szakirodalomban való előfordulásáról is említést tettem. A jelen fejezetben a magyar feldolgozásokban fellelhető, az anómia jelenségéhez közel álló tanulmányok alapján vonok le általános következtetéseket a korszak öngyilkosságára vonatkozóan. Figyelemmel kísértem, hogy milyen okokat sorakoztatnak fel az öngyilkosságok elkövetése mögött, kik voltak azok, akik saját életük kioltása mellett döntöttek, volt-e bármiféle megoszlás a korcsoportok tekintetében, valamint magyarázza-e bármi a nők öngyilkosságát.

Ahogy a francia szociológus vizsgálta a jelenséget nagy, a rendet megbontó eseményekkel kapcsolatban, úgy számos történész is ezekkel kölcsönhatásban tekintette a normaszegő magatartásokat. A 20. század első felét kétségkívül behatárolták az olyan megpróbáltatások, mint az első világháborút lezáró, Párizs környéki békék, vagy az 1920-as évek végén, 1930-as évek elején végbemenő gazdasági világválság. Mivel mind a két esemény megbontotta az addigi rendet, így jogosan feltételezhetjük, hogy a bekövetkezett, mind egzisztenciális, mind gazdasági válságok állhatnak az öngyilkosságok hátterében. Erre tudományos magyarázattal is rendelkezünk: a korban bekövetkezett Trianon által generált krízishelyzethez kötötték számos ember halálát, természetesen megemlítve a nyomort, a nélkülözést.¹⁷ Az 1920-as és 1930-as években továbbá az egyéni okokra is célszerű figyelmet fordítanunk, hiszen az állás elvesztése, a gazdaságilag nehéz helyzetbe kerülés a fiatalabb korosztályoktól az idősebbekig senkit sem kímélt.¹⁸ Ezen okokhoz tudjuk még sorolni a szerelmi élet nehézségeit, a gyógyíthatatlan betegségek meglétét, illetve a lelki megpróbáltatásokat.¹⁹

Már érintőlegesen említettem, hogy vannak olyan aspektusai az életnek, melyek senkit sem kímélnek, azonban vannak specifikus esetek is: a háborúból visszatérő katonák sok esetben nem tudtak visszailleszkedni a társadalomba, többen deviáns magatartásforma felé fordultak (pl.: szélsőséges alkoholfogyasztás) –, s ezek vitték őket az öngyilkosság irányába.²⁰ Szintén

¹⁷ Kerepeszki Róbert: „Egy halálra ítélt ország borzalmaiból”: Trianon és a devianciák terjedése. In: Császtvay Tünde (szerk.): Metszéspont: tanulmányok Trianon 100. évfordulójára. Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 2021. 179-193. 180.

¹⁸ Perényi 2019. 166.

¹⁹ Uo. 167., Sipos 2020. 24.

²⁰ Kerepeszki 2021. 187.

beilleszkedési nehézségekkel küzdöttek a cselédek,²¹ akik más megoldás híján követték el tettüket. Hibás feltételezés lenne azonban az, hogy csak a társadalom periferiájára került emberek oltották ki önnön életüket: Budapesten a löfegyver által elkövetett öngyilkosság „*a földbirtokostól az iparoson át az egyszerű napszámosig minden rendű-rangú embert*”²² érintett – főként férfiakat. Fejezetem ezen pontján célszerű áttérni az elkövetés módjára.

A módok között már megfigyelhető a nemek közötti különbségek megléte, melyre a biológia szolgálat számunkra magyarázatot. A férfi és nő természete különböző, ennek köszönhetően a választott módok sem egyeznek. A férfiak szeretnek „biztosabbra” menni, így a korszakban – hasonlóan napjainkhoz – gyakran az önakasztást vagy a löfegyver általi halált választották,²³ míg a nők körében a méreghasználat volt elterjedt.²⁴ Nem lenne megfelelő következtetés azonban azt a megállapítást tenni, hogy csak az akasztás, a fegyverhasználat vagy a méregivás jellemezte a kor öngyilkosait: számos esetben a szűrő- és vágóeszközök használata,²⁵ vagy éppen a vízbeugrás okozta az életét eldobni kívánó személy halálát.²⁶ Illetve éppen Debrecen esetében megfigyelhető a korszakban a vonat elé ugrás jelensége, több tucatnyi ilyen eset köthető a csapókerti sorompóhoz.

Az egyes korosztályokra vonatkozóan, a főváros tekintetében kijelenthető, hogy a fiatal korosztály is gyakran megfosztotta magát az életétől: a férfiak esetében kiemelkedők a számok 15-30 év között, míg a nők 20 és 30 év között követnek el leggyakrabban öngyilkosságot.²⁷ Az idős korosztály tekintetében (50-70 év között) jellemzően a nők válnak meg életüktől, így felülmúlva a férfiakat ebben a tragikus jelenségben.²⁸

A társadalmi helyzet tekintetében, ahogyan arra fentebb is utaltam, minden társadalmi réteg „képviselteti” magát, ugyanakkor a társadalom alsóbb rétegbe tartozó egyének körében magasabb az öngyilkosság elkövetésének gyakorisága a kiszolgáltatottabb helyzet miatt.²⁹ Ezekhez a rétegekhez kell sorolnunk a nők által dominált cselédséget, valamint a mindkét nem tagjai által hasonlóan képviselt napszámosokat.³⁰ Az ipar és bányászat területén tevékenykedők szintén gyakran fosztották meg saját magukat az életüktől.³¹

²¹ Sipos 2020. 18.

²² Perényi 2019. 167.

²³ Sipos 2020. 18.

²⁴ Uo. 18.

²⁵ Perényi 2019. 167.

²⁶ Sipos 2020. 19.

²⁷ Uo. 21.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo. 26.

³⁰ Uo. 25.

³¹ Uo.

A vallási hovatartozásra rátekintve a főváros tekintetében mindenféleképpen a katolikus egyház hívei vezették a statisztikát, s őket követték a reformátusok.³²

Áttekintéséből kitűnt, hogy a jelenség senkit sem kímél: nők, férfiak és gyermekek, fiatalok és idősek. Bárki sodródhatott öngyilkosságig nemtől és kortól függetlenül. A nemekhez kötődő tipikus elkövetési módok és okok is említésre kerültek, a társadalmi rétegek mellett. Elemzésem teljesnek nem mondható: már előzetesen jeleztem, hogy a főváros forrásadottságai bővebbek, a vidék nagyvárosaira vonatkozóan csak körülbelüli számokkal rendelkezünk. Ennek ellenére mégis bátorkodtam a kutatók által már feltárt adatokra is hivatkozni, mivel számos tényező igaz a jelenség debreceni tendenciáira is. A fentebbi adatok inkább szolgálnak egyfajta tájékoztatásként, mintsem örökérvényű és általánosságban használható információkként. Amint azt a követő fejezetben, az eset vizsgálata során bizonyítom is, a fentebbi megállapítások többségére, Kenézy Lujza rácáfolt.

3. Az eset

3.1 A forrásokról

Kenézy Lujza keresőkifejezésre az Arcanum rendszerében 142 találat van, ebből közvetlenül az öngyilkosságához 59 cikk kapcsolódik. Mind 1932. augusztus 25. és szeptember 2. között jelentek meg.

3.2 Az eset leírása a lapokban

Elsők között a *Kis Ujság* adott hírt a nagynevű Kenézy család utolsó tagjának haláláról: „A Sámson utca 12. számú házban öt óra tájban felakasztotta magát és meghalt özvegy Kovács Gábor dr.-né született Kenézy Lujza, a nemrégiben szerencsétlen körülmények között elhunyt hírneves egyetemi tanár leánya.”³³ Kenézy Gyula szülész-nőgyógyász, orvosprofesszor, a Bábaképző Intézet egykori igazgatójának lánya a sorozatos magánéleti törések miatt hajthatta végre tettét, legalábbis ahogyan azt a sajtó látta. Kenézy Lujza férje, Kovács Gábor, egyetemi tanár, közgazdász és jogtudós 1920-ban hunyt el a spanyolnátha járvány következtében.³⁴

Kenézy orvosprofesszor gégebajjal küzdött az 1920-as évek közepétől, s 1928-ban műtőasztalra került. Felesége mellette volt a kórházi időkben, azonban férje betegsége rendkívül megviselte és a műtét közben „rossz sejtelmek gyötörték”³⁵, idegcsillapítót vett be, mely egyben a halálát is okozta. Kenézy Lujza apja, a már említett betegségének

³² Uo. 27.

³³ *Kis Ujság* 1932. augusztus 25. 5.

³⁴ Kettejük viszonyáról lásd bővebben: Póka Róbert: Feltáratlan emlékek Kenézy Gyula életéből és munkásságából. *Gerundium* 9. évf. (2019) 4. szám 54–78.

³⁵ *Pesti Hírlap* 1928. április 17. 12.

szövődményeibe halt bele, 1931-ben.³⁶ Tehát közel egy évtizede volt már özvegy, amikor édesanyja öngyilkossága után egyedül maradt beteg édesapjával, aki szintén előbb hunyt el nála.

A sajtó a családi tragédiákat továbbra is megtartotta a cikkek szerves elemeként, azonban egy újabb fontos aspektust is szerepeltettek: a hölgy morfiumfüggőségét. A szerhasználatát a problémákkal való megküzdés egyik eszközeként mutatta be a sajtó, kiemelve az összefüggést az öngyilkosság és a morfium használata között. A *Kassai Ujság* újságírója a következőképpen fogalmaz: „A szerencsétlen fiatalasszony teljesen visszavonult életet élt, ismét a morfiumhoz menekült, de ugylátszik, már ez sem tudta megnyugtatni, valószínűleg idegrohamában³⁷ felakasztotta magát.”³⁸ Bár a korban gyakori volt – mind a férfiak, mind a nők körében – a morfiumhasználat, felvetődhet a kérdés, hogy honnan szerezhetette a szert Kenézy Lujza? Az újságírókat is foglalkoztatta a téma, akik ki is derítették, hogy édesapja hamisított receptjeinek segítségével jutott morfiumhoz.³⁹ Apja felé is jelezték ezt a debreceni gyógyszerári alkalmazottak, aki közölte „ne törődjenek vele, nem csoda, ha az őt ért csapás után morfinista lett.”⁴⁰

Az eset bár ennyivel véget is érhetett volna, augusztus végéig, valamint egyes lapok esetében szeptember elejéig megőrizte hírértékét, s mind a fővárosi, mind a helyi lapok cikkeztek róla.⁴¹ Ebben egy fontos tényezőnek nagy szerepe volt: Kenézy Lujza öngyilkosságát Orsós Ferenc, a debreceni Kórbonctani Intézet igazgatója megcáfolta, mivel a vizsgálata során külsérelmi nyomokat fedezett fel.⁴² Orsós véleményezése szerint gyilkosság ment végbe, a következőképpen: „száját tenyérrel befogták és nem engedték levegőhöz jutni, amíg csak meg nem halt, majd pedig felakasztották, hogy öngyilkosság látszatát keltsék.”⁴³ A gyilkosság gyanúja miatt házkutatást is tartottak Kenézy Lujza egykori otthonában, fokozottan keresve a dulakodás jeleit. A gyanút Tőzsér Lajos, nyugalmazott csendőr is igazolta, hiszen ő volt az első személy, aki a helyszínre érkezett.⁴⁴ Felismerte a körülményeket, ő maga is gyilkosságra következtetett, a szoba fel volt forgatva, „a párnák az ágyban összevissza voltak dobálva és a

³⁶ *Debreczeni Ujság* 1931. november 27. 3.

³⁷ Gyakran használt kifejezés a korabeli sajtóban, különösen a női öngyilkosságok leírásakor.

³⁸ *Kis Ujság* 1932. augusztus 26. 3.

³⁹ Uo.

⁴⁰ *Pesti Hírlap* 1932. augusztus 25. 5.

⁴¹ Az 1. számú mellékletben látható, hogy mely lapok, mikor csatlakoztak be az eset nyilvánossá tételébe. A halálhír hírértékét jól mutatja, hogy az orgánumok többsége 28-án, három nappal az eset bekövetkezését követően kezdett el cikkeket megjelentetni az eset kapcsán.

⁴² *8 Órai Ujság* 1932. augusztus 28. 1.

⁴³ Uo.

⁴⁴ *Pesti Napló* 1932. augusztus 25. 5.

szőnyeg is gyűrött állapotban volt”.⁴⁵ A *Friss Ujság* tudósítója szerint ez azonban egy egyszerű feltevés is lehetett, hiszen a vizsgálóbírók kiérkezésekor már minden rendben volt a szobában.⁴⁶

A *Debreczeni Ujság* újságírója szerint a „*boncolás gyanus leletein felül semmi támpont sincs arra, hogy öngyilkosság történt volna*”,⁴⁷ továbbá szót ejtett a gyanúsítottak személyéről, akik egytől egyig férfiak voltak. A *Debreczeni Ujság* mellett a *Pesti Napló* tudósítója utána járt a férfiaknak, melyből egy újabb szelete bontakozott ki Kenézy Lujza életének, mégpedig a szerelmi élete, vagy ahogyan a szerző fogalmaz: „*érdekes szerelmi drámája*”.⁴⁸ A cikkből kiderül, hogy az elhunyt szerette a férfitársaságot, a „*lakás jól fel volt szerelve étel és italneműekkel*”, valamint „*nem egyszer volt hangos mulatozás a város végén lévő lakásban*”.⁴⁹

Kenézy Lujza tékozlása és a férfiakkal való kapcsolata a későbbiekben is gyakori téma maradt jelen a napilapok hasábjain. A debreceni újságírók a ház többi lakóját keresték fel, hogy hogyan is látták egykori munkaadójukat. Elmondásuk alapján évek óta mélyszegénységben élt, „*erősen morfinista és alkoholista*” volt, aki „*nyalánkságokra*” sosem sajnálta a pénzét.⁵⁰ A férfiak közül kiemelkedett egy személy, egy magántisztviselő, akibe az asszony beleszeretett.⁵¹ A tisztviselő személye ismét izgalomba hozta az újságírókat, akik kiderítették, hogy az esetet megelőzően két hétig megszakítás nélkül együtt voltak, majd miután a férfi közölte az asszonnyal, hogy elhagyja, Kenézy Lujza „*hisztériás rohammal*” reagált.⁵² A fiatal férfiről kiderült, hogy két gyermeke és felesége van, s a hozzájuk való visszatérés miatt hagyja el őt.⁵³ A hisztérikus kirohanás mellett a búskomorságát is említették a cikkek, a nyomozás további folytatása mellett.

A hölgy halálakor 46 éves volt, s hiába középkorúnak titulálhatnánk, végrendeletet már készített. A sajtót foglalkoztatta, hogy ki lehet a végrendelet kedvezményezettje, aki a sajtó nem nagy meglepetésére szintén egy fiatal férfi volt. Kenézy Lujza végrendeletében házvezetőnője fiára, a Tanítóképzőt frissen végzett fiatalra hagyta volna minden vagyonát és ingóságát, a hölgy kutyáinak gondozásáért cserébe.⁵⁴ A dokumentum sorsát illetően sem voltak egyszerű helyzetben a nyomozók, hiszen több lap is arról számolt be, hogy az eltűnt.⁵⁵

⁴⁵ *Kis Ujság* 1932. augusztus 28. 3.

⁴⁶ *Friss Ujság* 1932. augusztus 28. 5.

⁴⁷ *Debreczeni Ujság* 1932. augusztus 28. 2.

⁴⁸ *Pesti Napló* 1932. augusztus 28. 8.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ *Debreczeni Ujság* 1932. augusztus 28. 2.

⁵¹ *Friss Ujság* 1932. augusztus 28. 5.

⁵² *Debreczeni Ujság* 1932. augusztus 28. 2.

⁵³ *Pesti Napló* 1932. augusztus 28. 8.

⁵⁴ *Debreczeni Ujság* 1932. augusztus 30. 5.

⁵⁵ *Kis Ujság* 1932. augusztus 28. 3.

A nyomozás tovább zajlott, de a rendőrség folyamatosan falakba ütközött, egyik személyre sem tudták rábizonyítani a tett elkövetését, egyre több nehézség ütötte fel – gondolva itt az eltűnt dokumentumra – a fejét és Orsós Ferenc sem jutott mindent eldöntő eredményre. Augusztus 31-re az ügy lezárása is elérkezett, s a hatóságok be kellett lássák: Kenézy Lujza öngyilkosságot követett el. *„Tisztázódott Kenézy Lujza halálának rejtélye”*- olvasható a *Kis Ujság* 31-én megjelent cikkében. Orsós további vizsgálatai azt az eredményt hozták, hogy a gyilkosság nem bizonyítható, valamint a külsérelmi nyomokra is kapott magyarázatot. A sérülések *„valószínűleg azzal magyarázhatók, hogy Kenézy Lujza ittas állapotában sérthette meg magát.”*⁵⁶ Az elhunyt szerhasználata így ismételten tematizálódott a sajtó hasábjain.

Kenézy Lujza öngyilkossága, s az arról zajló diskurzus is atipikusnak tekinthető. A következőkben az atipikusság bemutatására törekszem, az eset mélyebb elemzésével.

⁵⁶ *Kis Ujság* 1932. augusztus 31. 6.

3.3 Az atipikusság vizsgálata

Mint az a cikkekből kiderült, az elkövetés módja akasztás volt, mely már alapvetően ellentmond az öngyilkosságról meglévő ismereteinknek. Durkheim a munkájában számos megkülönböztetést tett, melyek kapcsán kitért a vidéki és városi elkövetési módokra is. Megállapítása szerint az akasztás inkább vidéken, mintsem a városokban preferált. Elgondolása szerint az akasztás általi halál „*sérti a kifinomult városi ízlést.*”⁵⁷ Kenézy Lujza a durkheimi elgondolásra mindenképpen rácafol, azonban a későbbi, 20. századi elképzelésekre is. A *Közgazdasági Enciklopédia* 1931-es kiadásában az öngyilkosság szócikknél a nemzetközi és hazai statisztikai adatok mellett a nemi megoszlás és elkövetés módjának elemzése is megtalálható. A szerző szerint „*a legtöbb öngyilkosság akasztás által követtetik el, a nők kivételével, akik többnyire méreg által vagy a vízben keresik a halált.*”⁵⁸ A későbbi kutatók – többek között Ronald J. Comer – az elkövetés módját összekötik az elkövető személyével. Comer meglátása szerint a nők természetükből adódóan kerülnek az erőszakos módszereket pl.: pisztoly, akasztás és gyakrabban fordulnak kevésbé erőszakos módokhoz, mint például a gyógyszer túladagolás.⁵⁹ Kenézy Lujza öngyilkosságát ugyanakkor nem csak az elkövetés módja, hanem az életkörülményei is meghatározóvá teszik. Az öngyilkosság elkövetésében a rizikófaktorok növelhetik az elkövetés esélyét. Comer az egyik legnagyobb faktornak a stresszhelyzeteket tartja, melyek számos formában jelentkezhetnek, például egy szeretett személy elvesztésében.⁶⁰ Az általam vizsgált esetben nem csak egy, hanem a Kenézy Lujzához kötődő összes szeretett személy elhunyt, akik hiányával nem tudott szembenézni, s ahogy fentebb idéztem hangulata megváltozott. Közvetlenül halála előtt az egyetlen életben lévő személy is azt közölte vele, hogy a továbbiakban nem kíván az élete része lenni. Napjaink szakemberei a gyors hangulatingadozásra az öngyilkosság egyik előjeleként tekintenek.⁶¹ Kenézy Lujza esetében fontos megemlítenünk a búskomorsága mellett a további használt jellemzőket is. A sajtó munkatársai számos alkalommal a tett elkövetésével kapcsolatban azt említették, hogy idegrohamában követte el tettét, s hogy Lujzát hisztérikus rohamok is gyötörték.⁶² Már a korabeli sajtóban is vezető okként kezelték a „hisztériás” rohamokat, görcsöket az öngyilkossággal összefüggésben. Az *Est* tudósítója szintén egy hölgy öngyilkosságát vizsgálva jutott a felismerésre: „*a súlyos hisztéria újabb és újabb rohamai törtek*

⁵⁷ Durkheim 2000. 322.

⁵⁸ *Közgazdasági Enciklopédia* 4. Nádas-Zsíróforgalom. Athenaeum, Budapest, 1931. 222.

⁵⁹ Ronald J. Comer: A lélek betegségei. Pszichopatológia. Budapest, Osiris Kiadó, 2005. 295.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Comer 2005. 297.

⁶² *Debreceni Ujság* 1932. augusztus 28. 2.

ki”,⁶³ míg végül a nő elkövette tettét. Évekkel később, 1926-ban, a *8 Órai Ujság* írója azonnal a cím után közli, hogy „a nők túlnyomóan hisztériából határozzák el magukat az öngyilkosságra.”⁶⁴ A harmincas években ez a tendencia szintén megfigyelhető volt, amint az *Ellenzék* hasábjain is olvasható. A cikk szerzője megkülönbözteti a férfiak és nők elkövetése háttérében álló mozzanatokat, s a végső következtetése szerint „hiúság, feltűnési vágy és kisebb-nagyobb mértékű hisztéria”⁶⁵ következtében követik el tettüket a nők.

Kérdéses lehet azonban, hogy Kenézy Lujza valójában sorolható-e a hisztériával küzdő betegek körébe? A nemét tekintve általánosságban kijelenthető, hogy igen, hiszen magát a betegséget – vagy annak korábbi formáit – már az ókortól kezdődően „nőiesnek” titulálták.⁶⁶ Fontos azonban ezen túlmenően is áttekintenünk, hogy a vizsgált személy produkált-e esetleg más tüneteket, igazak-e rá olyan körülmények, melyek hisztériás beteggé tehetnék?

⁶³ *Az Est* 1923. november 3. 4.

⁶⁴ *8 Órai Ujság* 1926. június 9. 3.

⁶⁵ *Ellenzék* 1934. február 9. 2.

⁶⁶ Andrew Scull: A hisztéria felkavaró története. Budapest, Holnap Kiadó Kft., 2013. 14.

3.4 Egy jelentős tényező? Mentális állapot és a hisztéria

Borgos Anna 20. század eleji kórrajzok alapján folytatta le a vizsgálatát a hisztériára, s annak kezelésére vonatkozóan. Vizsgálatát számos szempont mentén vitte véghez, melyek az alábbiak: szociodemográfiai adatok, diagnózis, tünetek, kórokok, valamint a terápia.⁶⁷ A témához relevánsan kapcsolódó szempontok a diagnózis, a tünetek leírása az orvos, a kezelt, valamint a hozzátartozó által, illetve a kórokok. A diagnózissal kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy maga a hisztéria, mint betegség, számos, napjainkban már elkülönített betegséget foglalt magába (pl.: depresszió, poszttraumás stressz-szindróma).⁶⁸ A tünetek leírása során megkülönböztetik mind a beteg, mind az orvos kapcsán a testi és pszichés tüneteket. Testi tünetek esetén olyan általánosnak mondható elemek vannak jelen, mint a fejfájás, gyengeség vagy éppen a kimerültség.⁶⁹ A pszichés tünetek azonban sokkal izgalmasabbak: a betegek főként ideggyengeségre, idegösszeroppanásra, általános idegességre és szomorúságra, szorongásra vagy éppen öngyilkossági gondolatokra panaszkodtak.⁷⁰ Az orvosok megfogalmazása a legtöbb esetben csak a szakmai szóhasználatban tér el a betegétől, de ők is szerepeltetik a pszichés tünetek között az öngyilkossági hajlamot.⁷¹ Kenézy Lujza számos idegproblémával rendelkezhetett, melyekről a sajtó rendszeresen beszámolt a halálát követően. Az öngyilkosságról való elmélkedése is a debreceni idegklinikán töltött időszakára tehető: egy egyetemista hallgatónővel való beszélgetése során megemlítette, hogy „*az öngyilkosság gondolatával foglalkozik*”.⁷²

A betegek hozzátartozóinak véleménye is fellelhető a bejegyzések között, melyek közül számos alkalommal kiemelkednek Kenézy Lujzához is kötődő elemek. Ilyen kiváltó okok lehetnek például egy szeretett személy háborúban való elhalálozása, a gyász vagy egyéb családi trauma (egy hozzátartozó öngyilkossága), a saját egzisztencia hiánya.⁷³

A kórokokkal kapcsolatban hármas elkülönítés figyelhető meg, mégpedig az alábbi módon: fiziológiai, személyes eredetű pszichológiai és társadalmi eredetű pszichológiai okok.⁷⁴ Bár Kenézy Luza esetében testi betegségekről nem tudunk – így az első kategóriát elvethetjük –, az utóbbi két kategória sokkal fontosabb és érdekesebb elemeket foglal magába. A személyes okoknál az orvosok kiemelték a családi, szerelemből adódó nehézségeket, vagy éppen a

⁶⁷ Borgos Anna: *Nemek között. Nőtörténet, szexualitástörténet*. Budapest, Noran Libro, 2013. 28.

⁶⁸ Borgos 2013. 31.

⁶⁹ Uo. 32.

⁷⁰ Uo.

⁷¹ Uo. 33.

⁷² *Debreceni Ujság* 1932. augusztus 28. 2.

⁷³ Uo. 46.

⁷⁴ Uo. 34.

gyászt.⁷⁵ A társadalmi eredetű tényezők kapcsán a háborúból származó traumák, egzisztenciális válság és a női szerepkonfliktusok mind-mind relevánsak számunkra.⁷⁶ Borgos az elemzésében a magyarországi elmebetegekről szóló évkönyvet is alkalmazta, melyekben hasonló kórokok szerepelnek a már említettekhez. A szakemberek a kórok között kiemelték az öröklést, a traumát és lelki behatásokat, a nemi kicsapongást, valamint az alkoholizmust.⁷⁷ Mivel Kenézy Lujza tartózkodott az idegklinikán huzamosabb ideig – nem tudjuk, hogy mivel kezelték pontosan –, így felmerülhet a kérdés a morfium használatát illetően. A hisztéria jelenségéről való írások az injekciós kezelést a terápia részeként írták le, s egyáltalán nem volt háttérbe szorítva a morfium bőr alá szúrása sem.⁷⁸ Borgos a kötetében szintén említi az injekciókat, azonban nem jelzi a morfium bevonását, így nem feltétlenül beszélhetünk általános jelenségről. Kenézy Lujza morfiumfüggőségét illetően pontos adattal nem rendelkezünk az addikciójának kialakulásáról, valamint az idegklinikán töltött éveiről sem, azonban feltételezhetően megtalálható lenne az összefüggés a szerhasználatának kezdete és klinikán töltött időszak között.

Bár az általam vizsgált személy esetében az elmezavar maximálisan nem mutatható ki, a szer eredetű zavarok mindenféleképpen fennálltak.⁷⁹ Ronald J. Comer kidolgozott egy 15 pontból álló táblázatot, melyek számos olyan tényezőt magukba foglalnak, ami jelen vizsgálódás esetében is releváns: a depresszióra való hajlandóság, a szerhasználat, az öngyilkosság megfogalmazása, az élet kioltását elősegítő fegyver/eszköz birtoklása, az elszigeteltség és reménytelenség érzése, egy családtag által korábban elkövetett öngyilkosság, anyagi nehézségek és házasságban fellépő gondok, illetve a stresszes események jelenléte.⁸⁰

⁷⁵ Uo. 34.

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ Uo. 37.

⁷⁸ Scull 2013. 150.

⁷⁹ Erről bővebben: Comer 2005. 300.

⁸⁰ A 15 pontból álló táblázatról bővebben: Comer 2005. 301.

3.5 A sajtó szerepe az eset alakulásában

Mivel elemzésem középpontjában eddig magának a személynek és az életkörülményeinek a vizsgálata állt, így dolgozatomban jelen szakaszában szeretnék áttérni az atipikusság egy fontos elemére: magának az öngyilkosságnak a reprezentációjára. Az eset, feltehetőleg az elkövető személye okán, nem csak a regionális, de az országos sajtóorgánumokat is megmozgatta. Lakatos Éva 2004-es kötetében a sajtót, mint üzletet elemezte, a századfordulótól kezdődően. Kutatásában kimutatta, hogy az újságírók, nem kevés alkalommal kénytelenek voltak a szenzációhajhász témákról cikkezni az eladási ráták növelése érdekében, sokszor felsővezetői nyomásra.⁸¹ Sipos Balázs néhány évvel később az újságíró-társadalom elemzésekor hasonló eredményekre jutott, a szenzációhajhászat kiemelésével.⁸²

A vizsgált esetben a szenzációhajhászat egyértelműen jelen van, melyet a cikkekben fellelhető számos pontatlanság is jelez. A nagymúltú *Pesti Napló* munkatársai Kenézy Gyulát sok esetben Kenézy Gáborra keresztelték.⁸³ Más médiumok munkatársai több alkalommal légből kapott, források nélküli elemeket fűztek a történethez: a *Debreczeni Ujság* tudósítója szerint semmi támpont nem volt a gyilkosságra,⁸⁴ azonban elgondolását nem igazolta, forrását nem jelölte meg.

Kenézy Lujza halála a sajtó működésére vonatkozóan is szolgáltat számunkra információkat. Az öngyilkossági hírek korabeli túlzó számú megjelenését illetően számos híres ember felszólalt. Közéjük tartozott többek között Hamvas Endre is, aki 1925-ös cikkében a fiatakorúak öngyilkosságát vizsgálta, annak okait kereste, s említést tett a média hatásáról is. Szerinte az öngyilkosok prezentálását illetően a következő utak vannak jelen az újságírók számára: „*Néha érzelmesen elsiratják az élet szerencsétlen hajótöröttjét, máskor dicsfénybe öltöztetik indítóokait, sokszor mint hőstettet ünneplik a megpróbáltatástól gyáván menekvőnek tettét.*”⁸⁵ Évekkel később Szél Tivadar is vizsgálta és kritizálta az öngyilkosságot középpontba állító cikkeket, sürgette a cenzúra szigorítását. Véleménye szerint „*egyes ujságok az öngyilkosokat glorifikálják*”.⁸⁶

Sipos Nikoletta a már idézett tanulmányában a Bethlen-kormány öngyilkossági hírek szabályozására vonatkozó rendeletét is vizsgálta. A Scitovszky Béla nevével fémjelzett rendelet

⁸¹ Lakatos Éva: *Sikersajtó a századfordulón*. Budapest, Balassi Kiadó, 2004.

⁸² Sipos Balázs: *Az újságíró társadalom 1890-1945 között*. In Kövér György (Szerk.): *Zsombékok- Középosztály és iskoláztatás Magyarországon*. Budapest, Századvég Pol. Isk. Alapítvány, 2006.

⁸³ *Pesti Napló* 1932. augusztus 25. 5.

⁸⁴ *Debreczeni Ujság* 1932. augusztus 28. 2.

⁸⁵ Dr. Hamvas Endre: *Fiatakorúak öngyilkossága. Katholikus Nevelés*, 1925. május 1. 5-6. 142.

⁸⁶ Dr. Szél Tivadar: *Egészségügyi statisztika*. Budapest, A Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat Könyvtára 124., 1930. 399.

lényege, hogy az öngyilkosok neve és azok családi körülményei ne kerüljenek a nyilvánosság elé.⁸⁷ Ha a Kenézy Lujzát érintő cikkeket tekintjük át, elmondható, hogy a fentebbi meglátások egyike sem érvényesült: nem volt dicsfény, sem dicsőítés, s a sajtó mindent nyilvánossá tett. Hiába voltak korlátozások, a hírérték felülmúlta az emberséget, ugyanakkor további kérdéseket vet fel. Biztosak lehetünk-e abban, hogy csak a hírérték miatt vált napokig állandó hírré Kenézy Lujza halála? A válasz a korabeli társadalmi normák és az elhunyt személye közötti kapcsolatban keresendő.

⁸⁷ Sipos 2020. 33.

3.6 A nőkkel szembeni elvárások és korabeli nőképek

A. Gergely András 2020-as tanulmányában tesz említést arról, hogy a háborús időszakot követően a nőknek olyan szerepekben kellett helyt állniuk, melyben eddig „*még véletlenül sem fordulhattak meg a konstans férfiuralom okán.*”⁸⁸ Szintén a háború hozott változásokat az erkölcsök terén is, hiszen az addig megismert polgári értékrend és hozzájuk kötődő morális szabályrendszer fellazult, s ahogyan F. Dózsa Katalin fogalmaz „*az ifjúság kezdte elvetni a szülők kötelességtől vezérelt életmódját – szabadabban és vidámabban akart élni.*”⁸⁹ Ez a fajta erkölcsi fellazulás – a háború mindenre kiterjedő hatásai mellett – magával hozta az új „típusú” nők megjelenését is, köztük a modern nőét is. Magyarországon a nemzetközi viszonyokhoz képest kicsi késéssel, az 1930-as években jelent meg a nőiség új megtestesítője, akihez többek között az öntudatosabb viselkedést társították.⁹⁰ Fontos azonban arról szót ejtenünk, hogy az új jelenség nem mindenki számára volt pozitív, sőt: egyesek szemében erkölcstelennek, valamint egyenesen elítélendőnek számított.⁹¹ Jól látható a fentebb idézett munkákból, hogy a korban a nőkérdést behatárolták a változó női szerepek, valamint az arra is kiható modernizációs hatások.⁹² Felvetődhet a kérdés, hogy honnan, hová jutottunk? A háborús időszakban gyászoló özvegyek, szerelmét és a fiát elsrató édesanyák voltak a nők,⁹³ míg a modern világ „szülöttét” az ivás, a dohányzás, az erkölcstelen magatartás felé fordulás jellemezte, az irreális vágyak iránti vágyódással, „*céltalan lödörgéssel*” egybekötve,⁹⁴ valamint mulatozással és szabadabb szerelmi élettel.⁹⁵ A 20. században nőkkel szembeni elvárások egyike volt a „*szerető anya*”,⁹⁶ egyes irodalmakban a „*szent anya*”,⁹⁷ melyhez „*szent kötelesség*”⁹⁸ is társult, melynek vagy valóságosan vagy eszmei alapon meg kellett felelnie a kor nőinek.⁹⁹ Tekintve a háborús hatásokat, sok nő eszmei úton tudott csak anyává válni, vagy magát az anyai szerepet betölteni: a háborúban – vagy annak következményeiben – elhunyt férfiak halálát követően sokan nem

⁸⁸ A. Gergely András: Nők, mozgalmak, szociabilitások. *Iskolakultúra* 30. évf. (2020) 7. szám 108-120. 109.

⁸⁹ F. Dózsa Katalin: Az első világháború hatása a polgári erkölcsök, a női szerepek és az öltözködés érdemi változásaira. *Múltunk- Politikátörténeti folyóirat* 2016/2. szám 54-82. 77.

⁹⁰ Fejes Katalin: Modern nők a neobarokk társadalomban. A Horthy-korszak hétköznapi divatja a mozgóképen és a női magazinokban. *Mozgó Világ* 47. évf. (2021) 7-8. szám 82-95. 93.

⁹¹ Uo. 89.

⁹² Papp Barbara: „Nőkérdés” és iránymutatás. Pályaválasztási tanácsok lányoknak a Horthy-korszakból. *Aetas* (2022) 37. évf. 1. szám 93-106. 93.

⁹³ Pukánszky Béla: A nőnevelés évezredei – Fejezetek a lányok nevelésének történetéből. Budapest, Gondolat Kiadó, 2006. 113.

⁹⁴ Sipos Balázs: Modern amerikai lány, új nő és magyar asszony a Horthy-korban. Egy nőtörténeti szempontú médiatörténeti vizsgálat. *Századok* 148. évf. (2014) 1. szám 3-34. 29.

⁹⁵ Uo. 30.

⁹⁶ Lévai Katalin: A nő szerint a világ. Budapest, Osiris Kiadó, 2000. 67.

⁹⁷ Papp 2022. 101.

⁹⁸ Pukánszky 2006. 118.

⁹⁹ Papp 2022. 101.

házasodtak újra, nem született gyermekük. A nők életét a társadalom által felállított elvárásokon túl a 19. század óta illemkönyvek is behatárolták.¹⁰⁰ Az illemkönyvek mindenre kiterjedtek, így arra is, hogy a szerelmét elvesztő nő, hogyan viselkedjen a gyászidőszakban. Velkey Kinga Margit a gyászolás aktusának történetét áttekintve kiemelt figyelmet fordított a gyászhoz kötődő megjegyzésekre: egy 19. századból származó illemkönyv szerint legalább egy évig kell gyászolni az elhunytat, de sok esetben ez a gyász meg is szűnik az egy év elteltét követően.¹⁰¹ Az a személy, aki a gyászidő eltelte előtt érzékelhetően megszakította a gyászt, a korszak felfogása szerint jogosan számíthatott a társadalom elítélésére.¹⁰²

Bár a kor nőképére vonatkozóan csak néhány jelzöt, elemet villantottam fel, jól látható, hogy Kenézy Lujza kitűnt a saját korának nőtársadalmából. A korban megjelenő új, nőket érintő áramlatokba gyorsan bekapcsolódott: vonzotta a szórakozás, a férfitársaság, valamint az önállósodás. Személye nem feltétlenül állt közel a korban feltűnő, anyaságról alkotott elképzelésekhez, sem eszmei, sem valós, fizikai módon nem vált anyává. Bár gyászidejét letöltötte, számos „hiányossággal” rendelkezett a társadalom szemében, gondolva itt a már említett anyai szerepre, a tudatmódosító szerek használatára,¹⁰³ vagy éppen a mentális gondjainak a sajtó általi prezentálására.¹⁰⁴

Elemzésemből úgy gondolom kitűnt, hogy Kenézy Lujzára a sajtó és a közvélemény egy határokat feszegető, azokat átlépő személyként tekintett. Érdekes lehet azonban olyan kérdéseket is feltennünk, melyek esetének a megjelenésének gyakoriságára vonatkoznak. Kapott volna-e ekkora nyilvánosságot és hírverést az eset, ha nem a neves orvosprofesszor lánya lett volna? Ha nem a spanyolnátha áldozatául esett, jogtudós és neves közgazdász, Kovács Gábor lett volna a férje? A kérdésekre jelen ismereteink tükrében egyértelmű választ nem fogalmazhatunk meg.

¹⁰⁰ Szlama Gabriella Zsófia: Mit illik viselni? Illemkönyvek szerepe a nők öltözködésében a századfordulón. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): Szakmódszertani és pedagógiai tanulmányok a világjárvány idején. Komárno, Szlovákia. International Research Institute, 2021. 55-61. 55.

¹⁰¹ Velkey Kinga Margit: A gyász illemtana. A gyász illemtanának és a halálképnek a változása a 19-20. században. *Kharón-Thanatológiai Szemle* XVI. évf. (2012) 4. szám 47-54. 48.

¹⁰² Uo. 49.

¹⁰³ Sipos Balázs: Miként befolyásolta a nők magyarországi helyzetét az első világháború? In: Majoros, István; Antal, Gábor; Hevő Péter; M, Madarász Anita (szerk.) *Sorsok, frontok, eszmék: Tanulmányok az első világháború 100. évfordulójára*. Budapest, Magyarország: ELTE BTK, 2015. 594.

¹⁰⁴ Borgos Anna szerint a mentális betegségekkel, a korban főként hisztériával, diagnosztizált nők könnyedén váltak deviánssá minősítetté, s gyakran utaltak rájuk normákat megszegőként. Erről bővebben: Borgos 2013. 36.

4. Összegzés

Dolgozatomban egy ősidők óta jelen lévő jelenség, az öngyilkosság vizsgálatára vállalkoztam. Kutatásom történeti kontextusba helyezte a szelf elleni erőszakot, egy eset példáján. Kenézy Lujza esete a devianciák sokasága miatt a korabeli sajtó figyelme mellett, az enyémét is magára irányította. Céлом volt, hogy a korabeli sajtódiskurzusban megtaláljam a vizsgált személy öngyilkosságának helyét, s rávilágítsak a sajtó funkciójára a szomorú „tanmese” kapcsán, melyre a bevezetőmben „modernkori boszorkányüldözésként” utaltam.

Az első fejezetben áttekintettem az öngyilkosságra vonatkozó szakirodalmakat, hangsúlyozva a jelenséget történelmi kontextusból vizsgáló munkákat. Hangsúlyoztam a téma interdiszciplináris jellegét, úgy gondolom, hogy ennek az egyetlen esetnek a bemutatása is igazolja, hogy szükség van több tudomány fogalomkészletének, módszertanának, szemléletének együttes alkalmazására.

A következő fejezetben a Horthy-kori öngyilkosságokról meglévő információkat összegeztem, levonva azokból általános következtetéseket: jellemzően kik, miért és hogyan követték el végzetes tettüket. Kapcsolódva Kenézy Lujza esetéhez igyekeztem kiemelni a női nemre jellemző tendenciákat, hogy azok összevethetők legyenek a feltárt források adataival. A rendelkezésre álló irodalmakból kitűnt, hogy az öngyilkosság jelensége – ahogy sok más korban – a vizsgált korszakban sem kímélt senkit, minden társadalmi réteg, minden korosztály és minden nem érintve volt bizonyos mértékben.

A továbbiakban az 59 forrásból álló forrásbázisom alapján ismertettem az esetet, annak komplexitását, valamint az azt alkotó elemeket. Ilyen elem volt többek között az eset mögött meghúzódó atipikusság, mely ismételten számos tényezőből formálódott. A vizsgált személy, a nyilvánosság felé prezentált tragikus sors, a mentális nehézségei, a számos függőség, a férfitársaságok jelenléte, vagy éppen maga az özvegylét. Ezen faktorok voltak azok, amelyek Kenézy Lujza halálának, és annak reprezentációjának mélyebb elemzéséhez vittek. A sajtóforrásokban több esetben kiemelték a pszichés töréseit, melyekre választ szolgáltattam. A korban hisztériaként definiált betegséggel, akár Kenézy Lujzát is diagnosztizálhatták. Ezen következtetésem elérése és a korszak nőképeinek alaposabb megismerése érdekében több irodalmat is áttekintettem.

A vizsgált személy női mivoltából adódóan figyelmet fordítottam a korabeli nőképre, a nőkkel szemben felállított kritériumokra, melyekről kiderült: azok megszegése, a társadalom ítéletét is magával hozhatta. Kenézy Lujza saját akarattal bírt, szabadon akart élni – mind az életvitelében, mind a szerelmi életében. A korban felállított, nőket érintő normákat megszegte,

nem vált anyává, nem felelt meg az elvárt eszménynek. A sajtó mindezen körülményeket nyíltan, a morált félretéve prezentálta a nagy nyilvánosság elé. A hírértéket felismerve, mindent háttérbe szorítva, véghez vitték a nagymúltú Kenézy család mítoszrombolását.

Ha Kenézy Lujza öngyilkosságának sajtórepresentációjára szomorú tanmeseként tekintünk, akkor az lehet a tanulság, hogy ilyen tragikus vég várt azokra, akik nem tudtak megfelelni a Horthy-korszak társadalmi normáinak, hanem átlépték a határokat. A boszorkányvád analógiáját tekintve, pedig Klaniczay Gábor megállapította, hogy *„a kora újkori európai perekben a boszorkányvád elsősorban olyan személyek ellen irányult, akiknek vádba fogását nem saját mágikus ártó tevékenységük, hanem a közvetlen környezetük róluk alkotott negatív ítélete s a körülöttük kialakult konfliktus okozta.”*¹⁰⁵ Bár Kenézy Lujza nem bírt mágikus erővel, de a személye körül kialakult konfliktus (normaszegő magatartása) meghozta a társadalom ítéletét, amelynek a nyomtatott sajtó lett a szócsöve.

¹⁰⁵ Klaniczay Gábor: A boszorkányüldözés története. Budapest, Balassi Kiadó, 2022. (Vallásantropológiai tanulmányok Közép-Kelet-Európából 13.) 15.

5. Felhasznált irodalom és források

Források

Debreczeni Ujság, 1930, 1932

Friss Újság, 1932

Kassai Ujság, 1932

Kis Ujság, 1932

Pesti Hírlap, 1932

Pesti Napló, 1925

Az Est 1923

8 Órai Ujság 1926

Felhasznált irodalom

Ablonczy Balázs: A miniszterelnök élete és halála – Teleki Pál (1879–1941). Budapest, Jaffa Kiadó és Kereskedelmi Kft., 2018.

Andrew Scull: A hisztéria felkavaró története. Budapest, Holnap Kiadó Kft., 2013.

Borgos Anna: Nemek között. Nőtörténet, szexualitástörténet. Budapest, Noran Libro, 2013.

Böszörményi Ede: Az öngyilkosságok múltja és jelene. Történelmi vázlat, különös tekintettel Magyarországra. Budapest, Szerzői kiadás, 1991.

Buda Béla: Az öngyilkosság. Orvos és társadalomtudományi tanulmányok. Budapest, Animula Kiadó, 2001.

Csorba László: Széchenyi Döblingben. Budapest, Kossuth Kiadó Zrt., 2016.

F. Dózsa Katalin: Az első világháború hatása a polgári erkölcsök, a női szerepek és az öltözködés érdemi változásaira. *Múltunk- Politikatörténeti folyóirat* 2016/2. szám 54–82.

Émile Durkheim: Az öngyilkosság. Szociológiai tanulmány. Budapest, Osiris Kiadó, 2000.

Fedeles–Czeferner Dóra: Sajtóforrások. In: Kerepeszki Róbert, Schrek Katalin (szerk.): Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe. Pécs, Kronosz Kiadó, 2023.

Fejes Katalin: Modern nők a neobarokk társadalomban. A Horthy-korszak hétköznapi divatja a mozgóképen és a női magazinokban. *Mozgó Világ* 47. évf. (2021) 7-8. szám 82–95.

Fekete Sándor – Osváth Péter: Az öngyilkosság. Az öröklődéstől a kultúráig. Pécs, Pro Pannónia Kiadó, 2004.

Fekete Sándor – Osváth Péter: Az öngyilkosság. Budapest, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2004.

- A. Gergely András: Nők, mozgalmak, szociabilitások. *Iskolakultúra* 30. évf. (2020) 7. szám 108–120.
- Hamvas Endre: Fiatalkorúak öngyilkossága. *Katholikus Nevelés*, 1925. május 1. 5–6.
- Hoffmann Zsuzsanna: Az ókori öngyilkosság kérdéséhez. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXIV. (2016) 16–31.
- Kerepeszki Róbert: „Egy halálra ítélt ország borzalmaiból”: Trianon és a devianciák terjedése. In: Császtvay Tünde (szerk.): *Metszéspont: tanulmányok Trianon 100. évfordulójára*. Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 2021. 179–193.
- Klaniczay Gábor: A boszorkányüldözés története. Budapest, Balassi Kiadó, 2022. (Vallásantropológiai tanulmányok Közép-Kelet-Európából 13.)
- Lakatos Éva: Sikersajtó a századfordulón. Budapest, Balassi Kiadó, 2004.
- Leonardo Tondo: Brief History of Suicide in Western Cultures. In: Stephen H. Koslow, Pedro Ruiz, Charles B. Nemeroff (szerk.): *A Concise Guide to Understanding Suicide: Epidemiology, Pathophysiology, and Prevention* Cambridge, Cambridge University Press, 2014.
- Lévai Katalin: A nő szerint a világ. Budapest, Osiris Kiadó, 2000.
- Papp Barbara: „Nőkérdés” és iránymutatás. Pályaválasztási tanácsok lányoknak a Horthy-korszakból. *Aetas* (2022) 37. évf. 1. szám 93–106.
- Perényi Roland: A bűn nyomában: A budapesti bűnözés társadalomtörténete, 1896–1914. Budapest, L’Harmattan Kiadó, 2012.
- Perényi Roland: A bűnös Népliget. In: Varga László – Lugosi András (szerk.): *URBS Magyar Vároštörténeti Évkönyv XIII.* (2019) 147–170.
- Perényi Roland: A nyomor felfedezése Bécsben és Budapesten. Szociális riportok a 19-20. század fordulóján. Budapest, Napvilág Kiadó Kft., 2018.
- Póka Róbert: Feltáratlan emlékek Kenézy Gyula életéből és munkásságából. *Gerundium* 9. 22. évf. (2019) 4. szám 54–78.
- Pukánszky Béla: A nőnevelés évezredei – Fejezetek a lányok nevelésének történetéből. Budapest, Gondolat Kiadó, 2006.
- Ronald J. Comer: A lélek betegségei. *Pszichopatológia*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005.
- Sipos Balázs: Az újságíró társadalom 1890–1945 között. In: Kövér György (szerk.): *Zsombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon*. Budapest, Századvég Pol. Isk. Alapítvány, 2006.
- Sipos Balázs: Modern amerikai lány, új nő és magyar asszony a Horthy-korban. Egy nőtörténeti szempontú médiatörténeti vizsgálat. *Századok* 148. évf. (2014) 1. szám 3–34.

- Sipos Nikoletta: „A halál önkéntesei”. Öngyilkosságok Budapesten a gazdasági válság éveiben.
In: Botos Máté, Fejes János, Molnár Péter (szerk.) Studium, 3. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem ”SODALITAS” tehetséggondozási program évkönyve. Budapest, L’Harmattan Kiadó, 2019.
- Sipos Nikoletta: A Horthy-kori Budapest öngyilkosságainak kontextusai (1929–1941). Clio Műhelytanulmányok. 3. évf. (2020) 6. szám, 18–33.
- Szabad György: Miért halt meg Teleki László?. Budapest, Helikon Kiadó, 1985.
- Szél Tivadar: Egészségügyi statisztika. Budapest, A Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat Könyvtára 124., 1930.
- Zonda Tamás: Az öngyilkosság kultúrtörténete. Budapest, Végeken Alapítvány, 1991.
- Zonda Tamás: Öngyilkosság, statisztika, társadalom. Budapest, Kairosz Kiadó, 2006.
- Zonda Tamás: Öngyilkos nép-e a magyar? Budapest, Végeken Alapítvány, 1995.

6. Mellékletek

A megjelent cikkek megoszlása lapok és napok szerint

	aug. 25.	aug. 26.	aug. 27.	aug. 28.	aug. 29.	aug. 30.	aug. 31.	szept. 1.	szept. 2.	
8 Órai Újság				1		1				
Aradi Közlöny				1						
Budapesti Hírlap				1		1				
Debreczeni Ujság			1	1	1	1	1			
Délmagyarország			1	1		1				
Dunántúl		1								
Az Est			1			1	1			
Felsőmagyarországi Reggeli Hírlap		1		1		1	1			
Friss Ujság		1		1		1	1			
Kassai Ujság		1		1					1	
Keleti Ujság							1		1	
Kis Ujság	1			1		1	1			
Magyar Hírlap						1	1			
Magyarország				1						
Magyarság						1				
Nemzeti Ujság				1		1	1			
Népszava				1		1	1			
Nyírvidék		1		1		1				
Orosházi Friss Ujság							1			
Pesti Hírlap	1		1	1		1	1			
Pesti Napló	1			1			1			
Prágai Magyar Hírlap								1		
Ujság		1		1						
	3	6	4	16	1	14	12	1	2	59